
Назаровець С. А.

Державна науково-технічна бібліотека України (м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМА ХИБНОГО РОЗУМІННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ БАЗОВИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ ПОНЯТЬ

В Україні активно впроваджується практика використання наукометричних показників для оцінювання результатів наукової активності вчених та установ, проте часто такі оцінювання проводяться без врахування результатів сучасних наукометричних досліджень. Мета цієї роботи – описати, які характеристики наукової публікації можуть бути оцінені за допомогою наукометричних показників. У роботі звернено увагу на важливість коректного використання термінів, понять і наукометричних інструментів, зокрема, в нормативних документах, що регулюють процес оцінки наукової діяльності.

Ключові слова: оцінка досліджень; наукометрія; аналіз цитувань; вплив, Україна

Nazarovets S. A.

State Scientific and Technical Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

THE PROBLEM OF MISUNDERSTANDING AND INTERPRETATION OF BASIC SCIENTOMETRIC CONCEPTS

The practice of using scientometric indicators for evaluating the results of scientific activity of scientists and institutions is being actively implemented in Ukraine. Unfortunately often such evaluations are conducted without taking into account the results of currently scientometric researches. The purpose of this paper is to describe what characteristics of a scientific publication can be evaluated using scientometric indicators. The importance of the correct use of terms, concepts and scientometric tools, in particular, in the normative documents governing the process of evaluation of scientific activity is emphasized in the work.

Keywords: research evaluation scientometrics; citation analysis; impact; Ukraine

Процедура рецензування, отримання порад щодо конкретних рукописів від експертів у своїх галузях, є основою сучасної оцінки досліджень, і, на думку багатьох дослідників, – це найкращий спосіб забезпечити збалансоване та справедливе оцінювання. Процес оцінки наукової діяльності на національному рівні вимагає перевірки великої кількості наукових результатів, тому в світі активно використовують також і різноманітні кількісні наукометричні показники, а джерелом для проведення таких оцінювань слугують бази даних наукових цитувань Scopus та Web of Science. В українських нормативних документах, що регулюють процес оцінювання наукової успішності, в результаті якого обраним вченим, виданням та установам надаються певні іміджеві, чи фінансові переваги, згадуються наукометричні метрики, проте там не сказано, як саме

враховуються, як впливають на загальну оцінку запитувані метрики, ігноруються відомі обмеження щодо використання наукометричних інструментів.

Наприклад, у Порядку формування Переліку наукових фахових видань України сказано, що «метою об'єктивної оцінки, класифікації та моніторингу наукових фахових видань є підвищення якості опублікованої у них наукової інформації та інтеграція цих видань до світового наукового простору». Для включення у Перелік журнали проходять перевірку щодо відповідності певним вимогам, зокрема щодо «забезпечення якісного незалежного рецензування поданих для публікації матеріалів вченими, які здійснюють дослідження за спеціальністю» (категорія «Б»). Водночас, наукові періодичні видання України, що входять до Scopus та/або Web of Science Core Collection включають до Переліку без будь-яких додаткових вимог (категорія «А»). Таким чином, сам лише факт включення видання у реферативні бази даних автоматично розцінюється Порядком як об'єктивна оцінка якості наукової інформації та підтвердження того, що редакція видання забезпечує якісне рецензування рукописів.

Подібне використання наукометричних інструментів на державному рівні призводить до того, що учасники української академічної спільноти розпочинають дуже довільно тлумачити наукометричні показники, що супроводжується непорозуміннями та конфліктами між фахівцями різних наукових, урядових і фінансових установ, ускладнюється ефективне та коректне використання метрик, а також сповільнюється розвиток вітчизняних наукометричних досліджень. Відтак, мета даної роботи – визначати, для опису яких характеристик наукових публікацій доцільно використовувати наукометричні показники.

Автори, які досліджували питання оцінки якості досліджень, оперували великою кількістю властивостей та рис поняття «якість». Підсумовуючи результати попередніх досліджень вчених [1], погодимось, що загально визнаними ключовими характеристиками якості досліджень є його: правдоподібність та ґрунтовність; оригінальність та новизна; наукова цінність; та суспільна цінність. Процес рецензування наукових робіт передбачає, що експерти проводять оцінювання названих характеристик призначеного їм рукопису відповідно до своїх світоглядних стандартів [2]. Натомість, оцінка наукових досліджень, що базується на аналізі цитувань для порівняння цих характеристик наукових публікацій використовує кількісні дані щодо згадок наукової роботи у списках використаної літератури інших наукових робіт.

Кількість цитувань публікації залежить від різноманітних факторів і необов'язково пов'язана саме з її науковою цінністю, проте, на думку багатьох дослідників, аналіз цитувань варто застосовувати в процесі оцінки наукових досліджень [3]. Оскільки, цитованість публікації лише частково відображає її наукову значущість, у наукометрії використовують поняття «вплив» (*impact*), щоб показати, що певні публікації вплинули на подальший розвиток наукових досліджень. Крім того, розрізняють ще «цитатний вплив» та «науковий вплив». Таким чином, врахування виключно самої кількості цитувань публікацій не дозволить нам коректно оцінити якість результатів наукової діяльності.

Для проведення аналізу цитувань потрібне надійне джерело інформації про цитованість наукових робіт, і сьогодні найточнішими такими інструментами є бази даних цитувань Scopus та Web of Science Core Collection, що дотримуються чітких критеріїв у процесі відбору наукового контенту. Проте, недоліки «ідеалізації» факту індексування документів у Scopus та Web of Science добре відомі й описані в науковій літературі. Встановлено, наприклад, що Scopus та Web of Science повільно виправляють помилки у своїх базах щодо пропущених цитувань наукових документів, індексуються записи з відсутньою або невірною назвою статті, трапляються помилки в транскрипції імені автора або в назві роботи, неповні списки використаної літератури, помилки у статтях типу Online-First, відсутня інформація про інституційну приналежність автора, записи містять некоректні DOI. Крім того, щороку експерти Scopus та Web of Science призупиняють індексування нових номерів певних видань через падіння їх наукової якості та порушення видавничих стандартів, однак вже проіндексовані публікації таких видань залишаються в цих базах. Також, представлення наукових видань з галузей суспільних та гуманітарних наук у Scopus і Web of Science далеко неповне і має свої особливості у порівнянні з природничими дисциплінами.

У цій роботі я не піддаю сумніву доцільність використання вченими та управлінцями наукометричних інструментів. Я звертаю увагу на те, що у багатьох вітчизняних методиках оцінювання наукової успішності вчених, наукових колективів, видань та установ: а) факт присутності чи відсутності публікації у Scopus та Web of Science хибно розцінюється як ознака її наукової якості; б) наукометричні показники застосовуються «наосліп», без врахування того, для чого їх було створено; в) не враховується можливість наявності технічних помилок у комерційних базах даних цитувань. Таким чином, використання наукометричних показників у процесі оцінювання

наукової успішності вітчизняних вчених та установ вимагає суттєвих змін та доповнень, що повинні бути запропоновані наукометристами і базуватися на емпіричних даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aksnes, D. W., Langfeldt, L., & Wouters, P. (2019). Citations, Citation Indicators, and Research Quality: An Overview of Basic Concepts and Theories. SAGE Open, 9(1), 215824401982957. <http://doi.org/10.1177/2158244019829575>
2. Лазарев, В. С. (2019). Неудовлетворительные определения или смутно понимаемое понятие? Об определениях термина «impact». Наука и Научная Информация, 2(1), 63–78. <http://doi.org/10.24108/2658-3143-2019-2-1-63-78>
3. Bornmann, L., & Marx, W. (2014). The wisdom of citing scientists. Journal of the Association for Information Science and Technology, 65(6), 1288–1292. <http://doi.org/10.1002/asi.23100>